

Problemet Donbas

I Donbas (eller Donbäcksområdet), som har en övervägande rysktalande befolkning, har det pågått krigshandlingar alltsedan våren 2014, då stora delar av den ukrainska delen av området bröts loss från Ukraina av ryskvänliga grupper med stöd från Ryssland (och från sommaren 2014 även med stridande från Ryssland).

Under det nu pågående kriget har Ryssland ockuperat ännu större delar av området, men delar är fortfarande under ukrainsk kontroll.

De två artiklar som återges nedan tar upp olika problem som ständigt gör sig påmind i detta område, både på den ukrainska och den ryska sidan, och berättar hur Ryssland på olika sätt försöker knyta dem närmare Ryssland, bl a med sin passpolitik.

Det klargörs också, vilket även många andra med insikt om vad som skett i detta område sedan 2014 konstaterat, att där finns både proryssar och sådana som föredrar Ukraina. *Andelen* proryssar har ökat, men det beror till stor del på att många som inte är icke-proryska har flytt därifrån, efter uppmaningar från de ukrainska myndigheterna (det gäller i synnerhet de områden som fortfarande är under ukrainsk kontroll).

Martin F

Passpolitik av Sadakat Kadri¹

Ur *London Review of Books*, 3 augusti 2022

Vladimir Putin deklarerade nyligen att alla ukrainare, som vill ha ett ryskt pass kan få ett. Över 800 000 invånare i Donbas har redan, enligt Kreml, nappat och det kan vara ett erbjudande svårt att avvisa. Ryskt medborgarskap fordras nu i många delar av det ockuperade Ukraina om man vill ha jobb och tillgång till service. Att vägra kan göra en uppmärksam, i ofördelaktig bemärkelse.

Det finns en bakgrund till initiativet. Sedan 1999 kan alla utlänningar med ”andliga och kulturella band” till Ryssland få medborgarskap. Tre år senare snabbade ytterligare en lag på ansökningsförfarandet och 2008 gick Putin ut i krig för att försvara nya passinnehavare i Georgien. Kreml-observatörer kallar strategin för ”passpolitik”, men Putin hävdar att dt är fullt normalt. Som han konstaterat har Polen, Ungern och Rumänien gett dubbelt medborgarskap till flera miljoner invånare i grannländerna. När Ryssland 2019 första gången erbjöd pass till invånare i Donbas uppgav han sig bara efterlikna sådana föregångare.

Men parallellerna håller inte hela vägen. Viktor Orbán hotar inte att utplåna Ungerns rivaler. Men ”passpolitiken” är det svar på demografiska bekymmer som hela regionen har gemensamt. Som Putin har för vana att medge i sina tal till nationen har Rysslands befolkning varit på nedåtgående i decennier. Miljontals unga, produktiva medborgare i fruktsam ålder har emigrerat västerut. Födelsehalten är låga och medellivslängden bland de lägsta i den utvecklade delen av världen. Under de två första åren av Covid-19 var överdödligheten nära en miljon. I fjol minskade Rysslands befolkning mer än någonsin sedan Sovjetunionens sammanbrott.

Putin stretar emot. För två år sedan gav han rätt till dubbelt medborgarskap. Precis som regeringarna i Polen och Ungern pumpar han ut ekonomiska incitament att skaffa barn och

¹ *Sadakat Kadri* är jurist och människorättsaktivist.

åberopar ”familjevärden” för att hylla heterosexualitet och få folk att avstå från aborter. Och nu är det krig. Angreppet på Ukraina – en stat Putin hävdar utgör en del av modernationen – handlar om mer än att erövra mark. Det är ett försök att expandera mer allmänt. Ukrainare som får ryska pass behöver inte ens tala ryska. Det enda som behövs är de grumliga ”andliga och kulturella banden”.

Enligt många anhängare till kriget bland bloggare och kommentatorer i Ryssland kommer en seger för Moskva att innebära slutet för Kyiv. Ukraina var ett sorgebarn på det demografiska området redan innan den nu pågående striden om landets överlevnad startade och många av ”hejarklacksledarna” tror att Putins senaste drag ska bli nådastöten. När sanningen väl gått upp för Väst, heter det, kommer den egna hungern efter nya medborgare att fälla avgörandet. Medan Ryssland sväljer södra och östra Ukraina kommer Polen, Ungern och Rumänien att kivas om återstoden.

En inte helt orimlig hypotes. Belarus är på väg att strömlinjeforma proceduren för att naturalisera ukrainare. På senare år har viktiga ekonomiska sektorer i Polen blivit beroende av gästarbetare från Ukraina (de främlingsfientliga i Polen har mindre invändningar mot dem än mot afrikaner och muslimer) och en liten minoritet av extremnationalister delar Kremles förakt för regeringen i Kyiv. Fram till 1939 tillhörde västra Ukraina Polen och man vill ha tillbaka det.

Det är emellertid bara en statschef som aktivt försöker förinta Ukraina och Putin är inte bara ytterst målinriktad. Det är lätt att förstå att snabb befolkningstillväxt kan leda till väpnade konflikter, växande samhällen är lättroliga och unga män som desperat slåss om begränsade möjligheter blir ofta våldsamma. Den lust till plundring som demografisk tillbakagång kan generera ger en än dystrare bild. Potentiella fäder offras, miljontals kvinnor och barn hamnar i exil och tidigare livskraftiga städer reduceras till ingenmansland. Det rör sig både om en felkalkyl och blir kontraproduktivt – det får morbida följder – och ändå är Putin mer populär på hemmaplan än på många år.

Det är illavarslande för åldrande, underbefolkade samhällen överallt – bl a östra Europa som helhet – men Ryssland verkar särskilt sårbart. Huvuddelen av de fem miljoner som emigrerade under de två första decennierna av Putins välde var under fyrtio, nästan samtliga hade universitetsutbildning (92 procent) och en betydande del hade doktorsexamen (14 procent). Sedan februari har ytterligare flera hundratusen gett sig av. Och i Putins ögon räknas inte över huvud taget de kritiskt inställda som stannat kvar. I sina sinnen befinner de sig redan i Miami eller på Franska Rivieran, anser han, eftersom de ”inte klarar sig utan gåslever, ostron och så kallade genusrättigheter”. Sanna patrioter, säger han, borde spotta ut dem ”som flugor”. Anhängare till kriget tvivlar inte på det. I seger eller nederlag kommer Ryssland att bli ett förkrympt ställe.

Många i Donbas känner sig förrådada – av Kyiv av Thore Schröder, Illija Tolstov i Kramatorsk och Slovjansk, Ukraina

Ur Der Spiegel, 5 augusti 2022

Fönstren är barrikaderade med sandsäckar och mullret från fronten hörs hela tiden. Ändå har många äldre i Donetsk-regionen stannat kvar. För att de tycks lita mer på Ryssland än sin egen regering, trots Vladimir Putins aggressionskrig. Varför?

Missilen hamnade strax bakom huvudpostkontoret i Kramatorsk. Splitter från ryssarnas R-37 ligger alldeles bredvid en lekplats. Andra delar av den drabbade tio byggnader, skadade sex personer – och dödade Maksyn. Valentyna Sdobina, 70, torkar bort tårarna med pekfingeret. Hon gråter över sinn svärson.

När den slog ner rusade hon nerför trapporna från sin lägenhet och såg några män ge första hjälpen till Maksyn bredvid hans lilla Kia. ”Det var så mycket blod. Och halva hans huvud var borta”, säger hon. Hon gör korstecken med höger hand och håller sin bulldog Leo i kopplet med den andra. ”De sköt bara för att det fanns ukrainska soldater, som bodde i kvarteret”, säger hon. Och så skiftar hon från sorg till ilska. Hon får leva på 2 850 hryvnja, 73 euro, i månaden och en gång i månaden köar hon för hjälp från en organisation, som delar ut livsmedel. ”Jag äter bara en halv korv om dagen”. Och inte har hon pengar för att kunna fly heller.

Donbas står i centrum för den ryska attacken på Ukraina. När av Moskva ledda separatister intog delar av regionen på våren 2014 drevs de tillbaka av ukrainska soldater, varpå Moskva skickade vapen och egna trupper. Kriget har pågått i åtta år här nu.

Putins trupper har stadigt erövrat mer territorium. De använder sig av tungt artilleri, tusentals ton granater, som en ångvält orsakar de förödelse och lämnar ruiner och död efter sig. Oblasten Lugansk [ukrainska: Luhansk] är nästan helt ockuperad och till stora delar ödelagd.² I denna del av Donetsk som Ukraina fortfarande kontrollerar gör sig försvararna nu redo för nästa attack.

Men för de civila som blivit kvar är det oklart vem de ska lita på. Det står klart för de reportrar från *Der Spiegel* som rest runt i området. Trots alla de brott ryssarna gjort sig skyldiga till känner många här det som att de framför allt blivit svikna av Ukrainas regering. Många i Donbas har traditionellt sympatiserat med Ryssland, men vilka är stämningarna bland invånarna efter åtta år av strider och fem månaders fullskaligt krig?

Intervjun med borgmästaren i Kramatorsk, 47-årige Oleksandr Gontjarenko, äger rum i en konferenslokal i stadshuset, en gul tegelbyggnad med anor från Sovjettiden och där fönstren är barrikaderade med sandsäckar. Han är iförd tenniströja och det silvergrå håret är välkammat. Han talar flytande tyska med sjungande schweizisk accent och börjar det mesta av vad han säger med, ”Så här är det”. För nära 30 år sedan studerade Gontjarenko affärsadministration i Bern. Han arbetade två decennier som försäljningschef vid ett av de stora mekaniska ingenjörsföretagen i området. ”Sjuttio procent av det som producerades här gick på export”, säger han.

När han som representant för ett oberoende parti tog över styret här för två år sedan hade han en vision av en modern industristad, som skulle skilja sig från de övriga samhällena på nedåtgående i området. Kramatorsk domineras fortfarande av industriella ruiner från Sovjettiden. ”Men vi har renoverat daghem och skolor och byggt 30 nya idrottsanläggningar och tre nya parker”, säger han.

Stödet för hans politik är också ett resultat av erfarenheterna av det som hände 2014, tillägger han. Då gick det upp för folk vad ockupanterna var i stånd till. ”De så kallade separatisterna stal bilar och sköt folk på gatorna mitt på ljusa dagen.” Beträffande de klagomål Valentyna Sdobina har säger han bara att man ska ha klart för sig att en del klagat ständigt. ”Det är alltid samma personer”, säger han. ”De är pro-ryska”, Enligt borgmästaren uppgick de till 40 procent av befolkningen för åtta år sedan, men nu tror han att det är nere på 3 till 5 procent.

Trots att ryska granater fortsätter att regna in över staden har en tredjedel av de 152 000 invånarna stannat kvar, säger Gontjarenko. Bland dem som stannat är stödet till Ryssland större än bland dem som flytt, säger han. ”Det är inte bra för vårt försvar.”

² Den ockuperade delen utropades 2014 som en självständig, kallad Folkrepubliken Lugansk. Denna erkändes av Ryssland 21/2 2022, dvs kort innan den ryska invasionen av Ukraina inleddes.

Myndigheterna i Ukraina har nu uppmanat folk att lämna Donetsk-regionen. Mellan 200 000 och 220 000 civila befinner sig fortfarande i den icke ockuperade delen, enligt vissa uppgifter. En uppmaning till evakuering från regeringen varnade för att den kommande vintern kan bli svår, framför allt för barnen.

Gontjarenko går därefter ut på Frihetstorget utanför sitt kontor. En rysk Tornado-missil gjorde för fem dagar sedan ett stort hål i trottoaren. Den missade stadshuset med bara 150 meter. Sannolikt hade de fått tips av informatörer bland befolkningen, säger han.

Folk i Donbas som är fientligt inställda, eller i varje fall inte lojala mot de ukrainska myndigheterna, betraktas med misstänksamhet i resten av landet. De kallas angivare, spioner, sympatisörer eller *sjdunyj*, ”sådana som ligger och väntar”. Det är ett nedsättande omdöme som andra ukrainare använder om den lokalbefolkning som välkomnar den ryska framryckningen.

I Myrne, en förort till Slovjansk [ryska: Slavjansk], grannstad till Kramatorsk, släpar de boende i ett prefabricerat bostadsområde från Sovjettiden fyllda vattendunkar från en rysk Lada till sina lägenheter. Vatten har inte funnits här i veckor på grund av kriget. ”Vi har också fått klara oss utan elektricitet i en månad”, säger 68-åriga Valentyna Mykolajivna. En kvinna med runda kinder och med ögon som försvinner i solglasögonen. Hon sitter på en bänk utanför sitt hus. På hennes t-shirt står det ”Summer Time”, men hon vet inte vad orden betyder.

Bord och stolar är utplacerade kring en eldstad. ”Vi får laga mat här för vi har inte haft gas på tre månader”, säger hon. Av de 2 000 boende i hennes lilla hemstad har 700 stannat kvar. Med jämna mellanrum för vinden med sig dånet från artillerielden vid fronten, bara 15 kilometer bort. Ett tag var striderna bara 5 kilometer bort, men hon vägrar flytta. ”Det här är ju mitt hem”, säger hon.

Myrne, som skulle kunna översättas med ”fridfulla stället” grundades 1958 för arbetarna vid Fiskkombinatet Don, en regeringsägd anläggning för tillverkning av fiskkonserver. För 50 år sedan flyttade Mykolajivna hit från Rostov-vid-Don tillsammans med Vladimir, sin ungdomskärlek. Han var ingenjör och hon personalchef på fabriken. De åt fisk varenda dag, badade i sjöarna på somrarna och åkte skridskor på dem på vintern. På höstarna plockade de svamp i skogarna i närheten. De fostrade två söner i trerumslägenheten i Myrne. ”Vi trivdes här”, säger hon. Och på hennes annars helt uttryckslösa läppar skymtar ett leende.

Sönerna Sasja och Sergej, 39 och 47 år, flydde till Kyiv med sina familjer när kriget började. Nu kör de hjälptransporter till sina ukrainska landsmän runt om i landet. Valentyna Mykolajivna har svårt att förstå deras hemkänsla. ”I Sovjetunionen spelade inte din härkomst någon roll”, säger hon.

Hennes man dog för fyra år sedan och nu har hon bara vad motsvarande 60 euro i månaden i pension. Mykolajivna räknar upp vad hon köpte senast. Och nämner de mediciner hon borde ta mot högt blodtryck och artros. Men hon har inte råd med några mediciner.

Hon hyser inga höga tankar om Kyiv. Mykolajivna betecknar Euromaidan i Kyiv som ”en USA-stödd kupp”. När den ryskvänlige Viktor Janukovitj var president ”hade vi i alla fall det lugnt och min pension var högre”.

President Volodymyr Zelenskyj har lovat mycket som han inte hållit, tillägger hon. ”Och framför allt kommer han inte att skapa fred”. Hon säger att före kriget kunde hon se rysk tv, men nu är sändningarna från andra sidan gränsen blockerade. Genom telefonsamtal med släktingar i Ryssland får hon reda på vad folk där tänker om det som sker i Ukraina. ”Jag tror inte att det verkligen varit någon massaker i Butja”, säger Mykolajivna.

Med sönerna går det inte att tala om sådant. ”Då skulle vi börja slåss”. Men i slutet av samtalet säger hon ändå att inget av detta egentligen spelar någon roll. ”Jag vill bara att det ska sluta skjuta. Jag vill få tillbaka gasen och jag vill att trådbussen ska börja gå. För så vitt jag förstår kan djävulen ta oss nu också.”

Man får vara försiktig med uttryck som ”pro-rysk”, säger Nikolaus von Twickel vid Center for Liberal Modernity, som från 2014 varit observatör för OSCE, Europeiska säkerhets- och samarbetsorganisationen, i Donetsk. ”Om man alls ska säga något är nog invånarna i Donetsk att betrakta som pro-sovjetiska”, säger han. Bland de yngre förenas längtan till Sovjetunionen med en önskan om att få tillhöra en rysktalande supermakt.

Donetsk-bäckenet blev en magnet för invandring – ryssar och ukrainare, men även exempelvis greker – när kol- och stålindustrin började utvecklas på 1800-talet. ”Ryska var det gemensamma språket”, säger Andrij Portnov, ukrainsk historiker och professor i historia vid Viadrina-universitetet i Frankfurt an der Oder i Tyskland.

”När staten föll samman hade befolkningen där särskilt höga förväntningar på framtiden i Ukraina. När det kom på skam började man glorifiera Sovjettiden”, säger Portnov. På senare år har den statliga ryska propagandan inriktat sig just på det. ”För en del verkar Putins Ryssland vara en form av det sovjetiska paradiset som gått förlorat”, säger historikern.

Den del av Donbas som fortfarande kontrolleras av Ukraina är idag en rad nergångna samhällen. Gator som inte underhålls och förfallna höghusområden runt nedlagda industrianläggningar.

Men sedan 2014 har mycket förändrats till det bättre, säger Jevgenija Kalugina, 40, på hembygds museet i Slovjansk. När den pro-ryska milisen drevs bort efter 84 dagar av skräckvälde uppstod en ny atmosfär. Internationella frivilligorganisationer och stiftelser kom. Pengar flödade in till staden och bostäder renoverades och kommunala faciliteter tillkom.

”För första gången kände sig folk manade att agera som ukrainska patrioter”, säger Kalugina. Språket spelade en viktig roll för det också. ”I Donetsk-regionen hade vi i skolan redan tidigare fått lära oss ukrainska, men nu började man använda det hemma också”, säger hon.

Skiljelinjen i regionen går också mellan generationerna. Kateryna Vorobwy, 16 år, tog i maj examen vid sin skola i Kramatorsk som en av 30 studenter. Vid det laget hade de flesta i hennes klass flytt. Men hon och hennes mamma stannade kvar i Kramatorsk för att ta hand om äldre släktingar. Sedan den 24 februari talar hon bara ukrainska – åtminstone så långt det är möjligt. ”Det hade jag velat länge, men min familj ville inte.”

Hennes mormor beundrar Putin och rysk storhet. ”I åratal har jag fått höra henne gå på om hur starkt det här landet är”, säger hon. Men då mormodern fortsatte att upprepa propagandan när kriget börjat fick Kateryna nog. ”Jag sa till henne att jag är ingen hund som skäller på hennes kommando längre. Hon tappade helt koncepterna, slog mig och bet mig till och med i armen. Nu har vi slutat tala med varandra.”

Kateryna är ledsen över att vara nästan ensam i sin stad numera. ”Jag har ingen att tala med. Alla mina vänner har farit iväg”, säger hon.

Ibland ser hon på videofilmer på TikTok för att försöka få en bättre förståelse för varför personer som hennes mormor faller för den ryska propagandan. ”Jag antar att de aldrig fått lära sig att tänka självständigt”, säger hon.

Översättning: Björn Erik Rosin

Lästips – artiklar publicerade förra veckan

Alexandre Horn: [Vad är sanningen om soldaterna från Azovregementet som blev dödade i ett Donbas-fångelse?](#)

[Rysslands krig mot Ukraina: Imperialistisk ideologi eller klassintressen?](#) (debatt)

Michel Lefebvre, Gaidz Minussian: [Fram till 1950-talet var Ukraina bästa eleven i Sovjetunionen](#)

Ilja Matvejev: [Putins krig mot Ukraina handlar inte om säkerhet utan imperialistiska intressen](#)

Boris Kagarlitskij: [Putins krig går sämre än det verkar](#)

[Rysk gasexport stryps, medan väst letar efter andra alternativ](#) (artikelsamling)

Karmina: [Den ukrainska arbetarklassens tragedi](#)